

Glazbena djelatnost Josipa Andrića

(nastavak)

U tamburaškoj glazbi prvi je koncertne skladbe s nazivom elegija skladao dr Josip Andrić. Prva je njegova »ŠOKAČKA ELEGIJA« opus 83. skladana 31. prosinca 1940. godine. Nju je skladatelj posvetio svom rodnom selu Bukinu u Bačkoj. Kako se i po čisto hrvatskom imenu vidi, to je selo od davnina bilo naseljeno Šokcima. No u drugoj polovini 18. stoljeća stali su se naseljavati u tom selu Nijemci koji su pomalo potiskivali starosjedioce — Šokce . . . Skladatelj nam u ovoj elegiji iznosi sudbinu svog rodnog sela iz kojega se i on još kao dijete preselio u Srijem . . . Kroz lijepu šokačkim duhom prožetu melodiju te skladbe osjeća se tugovanje koje je izazvano Andrićevim sjećanjem na rodno selo . . . »BUNJEVAČKA ELEGIJA« opus 94. (1943. g.) je, možemo reći, prava glazbena sestra »Šokačke elegije« . . . Ovu elegiju skladatelj je posvetio bunjevačkim salašima . . . Poznato je da u Bačkoj žive dvije grane Hrvata: južnije su naseljeni samo Šokci a sjevernije — Bunjevci . . . I jedni i drugi su se za stare Austro-Ugarske teško odupirali odnarođivanju i tudinskom ugnjetavanju. Bunjevci su živeli kao seljani uglavnom na svojim salašima, tu izvan sela i gradova, gdje je bilo sve veće prisilno odnarođivanje, sačuvali svoj jezik, svoju narodnu svijest, svoju bunjevštinu . . . To je lebdjelo dr Andriću pred očima kada je usred drugog svjetskog rata, dok je Bačka stenjala opet pod tudinom okupatorom, skladao »BUNJEVAČKU ELEGIJU« koju je završio 12. rujna 1943. g. Iako iz melodije te skladbe proizlazi tuga, ipak kroz nju probija vedra nada u oslobođenje koje je moralo doći.

Rodni kraj čovjek nikada ne zaboravlja . . . Uz njega nas veže cijelog života posebna ljubav koja u raznim momentima dolazi do jakog izražaja . . . Tako se i radnja Andrićeve operete »NA VRBI SVIRALA« odvija u Bačkoj i Srijemu. Opereta »NA VRBI SVIRALA« prvo je glazbeno-scensko djelo iz života bačkih Šokaca. Radnja se događa u selu Plavni koje leži s druge strane Dunava nasuprot Vukovara s kojim je to selo od davnine najuže ekonomski povezano. Skela između Plavne i Vukovara i u ovoj je opereti važan faktor. Prva zamisao te operete potječe iz 1912. godine, kada je skladatelj još kao požeški maturant skladao uvertiru. Iza toga je prošlo preko 40 — godina, dok nije 1955. god. konačno operetu dovršio, te je 1. veljače 1956. god. u samoj Plavni bila i njena praizvedba. Bio je to značajan kulturni događaj: omladina malog bačkog sela izvela je operetu, u kojoj su i radnja i glazba i libretista-skladatelj i svi izvađači iz istoga sela. Bio je to dokaz kako se mnogo volje, ljubavi, kulturnog smisla i ustrajnog rada mogu uz čedne sile postići lijepa ostvarenja. Kako vidimo, mještani Plavne to nisu zaboravili . . . Odužili su se svom skladatelju i postavili mu spomen poprsje na sredini sela . . .

I Andrićeva prva opera »DUŽIJANCA« opus 200. na vlastiti libreto, skladana 1952. godine, čija je praizvedba održana u Narodnom pozorištu u Subotici, građena je u stilu koji vuče korijenje iz bačkog glazbenog folkloru, pa je bez sumnje, naišla na jak odjek u najširim narodnim slojevima naše publike. Sadržaj opere DUŽIJANCA zasniva se na bunjevačkom žetvenom narodnom običaju. Kada je žito požeto, onda Bunjevci slave svoju proslavu žetve — dužijancu . . . Prema toj riječi dobila je i Andrićeva prva bunjevačka opera svoje ime . . .

»Sva je glazba opere DUŽIJANCA izrasla iz dva osnovna motiva: iz motiva Bunjevačkog momačkog kola i motiva pjesme o žetvi »Ej, što je lipo žito« . . . Svi ostali motivi, koji se pojavljuju u pojedinačnim dijelovima opere, a ima ih ukupno 25. — pisao je dr Andrić — mogu se svesti na ta dva osnovna motiva iz kojih su svi redom izrasli poprimivši u pojedinoj svojoj glazbenoj funkciji vlastitu fizionomiju. Prvi od ta dva osnovna motiva, motiv »Momačkog kola«, daje temeljnu notu, temeljni ugođaj cijeloj operi koja njim u uvertiri počinje i njim u završnoj baletnoj sceni završava. Plesni karakter tog motiva obilježava radost i vedrinu kojom je cijela opera prožeta. Taj najtipičniji bunjevački narodni motiv označuje najjasnije da je srž svega zbivanja i scenskog i glazbenog u ovoj operi bunjevački život glorificiran u okviru glavnog bunjevačkog godišnjeg rada — žetve . . . Kada odmah na početku prvog čina mlade risaruše zapjevaju »Jarko sunce odskočilo, a naši momci uranili . . .« osjećamo ovdje melodijski i ritmički oslon na motiv bunjevačkog momačkog kola. Glazba i pjev na taj motiv prati mlade risaruše i risare kroz cijeli prvi čin sve dok se iza pletenja uža ne zaigra kolo . . . Drugi glavni motiv DUŽIJANCE, motiv pjesme o žetvi, postaje i motiv ljubavi bandaša i bandašice koji su predvodnici žetve i središte risarskog rada i slavlja. Radnja opere se događa na salašu u okolici Subotice, pa je i Subotica ovdje dobila svoj poseban svečani motiv u glazbi DUŽIJANCE, motiv koji je manifestativno istaknut osobito u orkestru . . . »Takva je muzika DUŽIJANCE s obzirom na motivičku građu. Iz te građe razvijaju se melodije koje su stvorene u duhu bačkog glazbenog folkloru. Niti jedna melodija nije citat poznatih narodnih melodija, nego ih je dr Andrić stvorio u duhu ili na način narodnih melodija. Jedino motivi »Bunjevačkog momačkog kola« nastupaju djelomično citirani. Dapače sva tri motiva toga kola javljaju se rastrkano u glazbi završnog baleta. Citiranje ovog najznačajnijeg bunjevačkog glazbenog motiva ima svoje obrazloženje u biti i značenju opere koja je izražaj bunjevačkog života i bunjevačke radosti u najsvečanijem času bačkog svakogodišnjeg rada« — napisao je dr Andrić uoči premjere . . . Opera DUŽIJANCA po svojoj glazbi doista je prava bačka, prava bunjevačka narodna opera. Ona je toliko popularno narodna da će u njoj naći sebe i svoje uživanje svaki salašar, a uz to je ona toliko umjetnički odraz bačkog života da će biti doživljaj za svakog uopće tko voli ono najljepše i najvrednije što Bačka u sebi ima . . .

Prve skladbe Josipa Andrića nastale su u Slavonskoj Požegi koju je on radi toga nazivao svojim glazbenim rodnim gradom. Prve su mu skladbe o Požegi, a kasnije je ovom građu posvetio još cijeli niz svojih skladbi. Nisu to bile samo skladbe za tamburaški orkestar nego i skladbe za pjevanje, za simfonijski orkestar, pa čak Slavonskoj Požegi posvećuje svoju »OTMICU ŠJAKINJE« operu u 3 čina iz požeške prošlosti, opus 202. na libreto Franje CIRAKI-a, komponirane između 1953. i 1956. god.

»RASPRŠENO KOLO«, opera u 1 činu iz slavonskog života opus 225. na libreto Viole Marinović, treća je Andrićeva opera.

Četvrta Andrićeva opera »MATOŠ« na libreto Gene Senečić i Bore Pavlovića ima za glavnog junaka pjesnika koji se rodio u Srijemu a potječe iz Bačke. Nažalost, ovu operu Andrić nije uspio završiti.

Dr Josip Andrić napisao je i mnoge glazbene studije i eseje, osobito s područja slavenske glazbe. Neke su izašle i u posebnim knjigama kao »RUSKA OPERA« (1923. g.), »KAKO ČEMO RAZUMJETI GLAZBU« (1939. g.), »SLOVAČKA GLAZBA« (1944. g.), »ŠKOLA ZA TAMBURE« (1953. g.) i »TAMBURAŠKA GLAZBA« — historijski pregled (1962. g.). Njegova knjiga »SLOVAČKA GLAZBA« prva je potpuna historija slovačke glazbe uopće . . . U rukopisu se nalaze povijesni prikaz »LUŽIČKOSRPSKA GLAZBA«, »RAZVOJ HRVATSKE OPERE U PRIKAZIMA I KRITIKAMA«, »NAUKA O TAMBURI«, »MALA TAMBURAŠKA ENCIKLOPEDIJA«, monografija BOŽIDAR ŠIROLA i monografija o narodnom pjevaču IVANU ČAKALIĆU. Andrić je bio »vječni putnik« . . . Posebno je svojim radom zadužio Hrvate koji žive izvan granica naše zemlje: Gradišćanske i Slovačke Hrvate, kao i Hrvate Bajskog trokuta u Mađarskoj. Rad za male narode odveo ga je kao slavenskog demokratu i humanistu i do mnogih drugih malih naroda: Slovaka, Iraca i Lužičkih Srba kojima je posvetio mnoga svoja glazbena i književna djela . . .

Komponirao je i oko 120 pjesama na riječi hrvatskih, srpskih, čeških, slovačkih, lužičkosrpskih, ruskih i drugih pjesnika i na riječi narodne poezije . . .

Od klavirskih skladbi posebno mjesto zauzimaju njegove »SUBOTIČKE IMPRESIJE« opus 112 (iz 1946—52. g.), »SONATA RUSTICA« opus 108 (1946. g.), »BAČKA SONATINA« opus 107 (1946. g.), »BUKINSKA SUITA« opus 183 (1949. g.) i »DVIJE SRIJEMSKE ELEGIJE« opus 212 (1955. g.).

Napisao je i niz kompozicija za violinu i glasovir od kojih izdvajam »LJUBAVNU PJESMU« opus 179. broj 6 (1946. g.) diptih »RASPJEVANA LJUBAV« opus 63 (1948. g.) posvećen njegovoj supruzi Stanki, te »LIRSKU SUITU« opus 192 (1950. g.) Treba spomenuti i Andrićev klavirski trio »BAČKO PROLJEĆE« opus 227 (1946—56. g.).

Za simfonijski orkestar komponirao je dr Andrić pet suita: »POŽEŠKU SUITU« opus 104 (1946/48. g.), »RADENSKU SUITU« opus 160 (1928—48. g.), »VESNINU SUITU« opus 157 (1947—48. g.), »RANKINU SUITU« opus 160 (1928—48. g.) i »PLITVIČKU SUITU« opus 164 (1948. g.).

Andrićevo skladateljsko stvaranje — što se tematike tiče — ima još jedno posebno obilježje. On glazbeno opjevava mjesta i krajeve koja su mu posebno srcu prirasla . . . O mnogim gradovima i selima Bačke, Srijema i Slavonije, gdje se rodio, gdje je živio i kamo je dolazio, stvorio je po koju skladbu. U nizu tih Andrićevih skladbi o našim krajevima zapaženo je i devet kantata.

Prva njegova kantata pojavila se na programu Radio Zagreba 1948. god. pod nazivom »ŽETELAČKA« iz koje je kasnije izrasla njegova prva bunjevačka opera »DUŽIĆANCA«. Godinu dana kasnije skladao je kantatu »ŠOKAČKI SVATOVİ« opus 182. koju mnogi ubrajaju među najbolja Andrićeva glazbena ostvarenja. U kantati »ŠOKAČKI SVATOVİ« Andrić prikazuje svatovske običaje šokačkog sela u 6 stavaka. »Prvi stavak — »Svatovska predigra« iznosi dva glavna motiva kantate, uzeta iz svatovskih pjesama »Svatovi su uranili« i »Metla nogu na potegu« . . . Bez stanke prelazi predigra u drugi stavak »Prosci nose jabuku« koju izvode sopran solo (mladenka) i ženski zbor uz tamburaški orkestar. Treći stavak »Momačko veče« čini živahni kontrast predašnjem stavku, a izvode ga tenor solo (mladoženja), muški zbor i tamburaški orkestar. Četvrti stavak »Majka čeka svatove s vinčania« počinje kao svatovska koračnica te prelazi u elegični pjev alta — solo i mješovitog zbora. Peti stavak »Čajin vinčac« neke je vrsti svatovske humoreske u kojoj

glavni lik čajo ili čauš (bariton) šaljivim pjevom uz bockanje i smijeh svatova (mješoviti zbor) unosi veselo raspoloženje. Šesti stavak »Svatovi u kolu« građen je u ritmu kola, te se ovdje ples i pjesma razvijaju u živi glazbeni tok. Svatovi su tako uz kolo »svu noć propivali«, ali ni to im nije dosta . . . Želja im je da »zora rana ne sviće sedam dana«, jer su nekad, dok su se još držali stari svatovski narodni običaji — znali katkada toliko i trajati gdjekoji veseli šokački svatovi . . .

Poezija požeškog vinogorja zanosila je od rane mladosti skladatelja Josipa Andrića. Pa kada je u šestom deceniju svoga života opet jednom kao toliko puta prije zašao u požeške planine u vinograd svoga školskog kolege Đure Kuntarića, rodila se u živoj požeškoj jesenskoj prirodi zamisao i skica kantate »POŽEŠKA BERBA« kojoj je sadržaj i glazba duboko povezana s dušom cijelog požeškog kraja. Plastičnost slavenskog glazbenog folkloru triumfira u umjetničkoj nadogradnji melodijske raspjevanosti koju je skladatelj iz elemenata narodnog glazbenog izražaja razvio u novi tok i u širinu gotovo scenski zorno razvijene kantate.

Spomenimo još i njegove kantate »PASTIRSKA PJESMA« na tekst Silvija Ciraki-a opus 28 (1911. g.), »KANTATU O RANKI« opus 168 (1949—1950. g.), »KANTATU O SOMBORU« opus 203 (1954. g.) za sola, mješoviti zbor i tamburaški orkestar, te za I Festival tamburaške glazbe Jugoslavije u Osijeku — 1961. god. kantatu »FRUŠKA GORA« na tekst Boška Petrovića, pjesnika, koji je potekao iz sela Morovića u kojem je Andrić odrastao. Da bi uzveličao goru uz koju se rodio i prvi decenij živio prihvatio se teksta Boška Petrovića i stvorio reprezentativno djelo za program Svečanog koncerta I Festivala tamburaške glazbe Jugoslavije u Osijeku. On mu je bio i idejni pokretač.

Praizvedba njegove kantate »PAPUK« na tekst Josipa Cazića uslijedila je 1965. god. u okviru III Festivala tamburaške glazbe Jugoslavije.

»KANTATU O KOLARIĆU« za sopran, bariton, dječji zbor i tamburaški orkestar napisao je Andrić u spomen 120-godišnjice osnivanja prvog tamburaškog zbora u Osijeku (1847 — 1967) »KANTATA O KOLARIĆU« je posljednje djelo koje je skladao dr Andrić neposredno pred sam IV Festival tamburaške glazbe Jugoslavije na kojem je prvi puta izvedena. Iako teško bolestan uz velike napore nastojao je da ova vrhunska manifestacija tamburaške glazbe dobije još jedno djelo o osnivaču prvog tamburaškog zbora. Zamislio je napisati TRIPTIH O KOLARIĆU kojemu je ova kantata trebala biti I stavak. Nažalost pri tome je samo ostalo . . . Pero u rukama bolesnog maestra napisalo je posljednje taktove njegovog bogatog opusa . . . Dr Josip Andrić je već u ranijim opusima više svojih djela posvetio Paji Kolariću. Osim jednog manjeg djela KOLO PAJE KOLARIĆA programnom uvertirom »PAJO KOLARIĆ« opus 214 (1955. god.) glazbeni oživljava pojavu Paje Kolarića, kada je ovaj istaknuti osječki pobornik ilirskog pokreta, čedniji od Lisinskog, Livadića i Rusana, s velikom ljubavlju prema tamburi utisnuo neizbrisiv trag u hrvatsku glazbenu kulturu sredinom XIX stoljeća. S tamburom u ruci dao je narodu nekoliko popularnih popjevaka u kojima njegov duh do danas živi. Krajem listopada 1956. god. pred osamdesetu godišnjicu smrti Kolarića, skladao je dr Andrić ELEGIJU O KOLARIĆU u polaganom tempu i melodijski raspjevanoj lirici, te scherzo kojemu je dao naslov TAMBURA PAJE KOLARIĆA — za brač solo i tamburaški orkestar u kome solistička dionica zorno doziva pred oči Kolarića kao tamburaša — umjetnika, izdižući tim njegovu izra-

zitu ličnost u zvučnom svijetu tambure. Obje skladbe: elegiju i scherzo — svrstao je skladatelj pod zajednički naslov »DIPTIH O KOLARIĆU« opus 230.

»KONCERT U A-MOLU« za brač solo i tamburaški orkestar opus 259 (1961. g.) izveden na I Festivalu tamburaške glazbe Jugoslavije u Osijeku 24. IV 1961. god. prvo je djelo te vrste u cijeloj tamburaškoj literaturi . . .

Ako navedenom pribrojimo balet »JURJAŠI« opus 210 (1953. g.) prema jednom narodnom običaju iz Turropolja, čija je praižvedba bila u Berlinu 1960. godine, 6 koncertnih uvertira, 10 elegija, 7 rapsodija i 3 idile — dobit ćemo tek pravu sliku o opsežnom skladatelj-

ZUSAMMENFASSUNG

Josip Andrić, der kroatische Dichter, geboren am 14 März in Bačka, entwickelte eine umfangreiche Tätigkeit auf dem Gebiete der Musik. Die meisten seiner Werke sind für Tambourinchenorchester komponiert (180). Mit Erfolg befasste er sich auch mit musikologischer Arbeit.

skom stvaralaštvu dr Josipa Andrića čiji opus dostiže preko 700 kompozicija . . .

Posvećujući ove retke dr Josipu Andriću i njegovom glazbenom radu želio sam posebno istaći njegovo stvaralaštvo u narodnom smjeru. Baš po tom njegovom radu možemo ga ubrojiti ne samo među najplodnije nego i najznačajnije naše skladatelje uopće. A što je tim svojim skladbama učinio krajevima svoga rođenja, djetinjstva i mladosti — Bačkoj, Srijemu i Slavoniji — to će možda tek budućnost znati pravo ocijeniti.

SUMMARY

The author in this study brings to us Musical works of the Croat writer Josip Andrić, born in Backa 14th March 1894. Most of his compositions were made for the »Tamburitza« (Croat type Mandolin) Orchestra, in all 180. He was also successful as a musicology explorer.

VLADIMIR FAJDETIĆ

Dr Franjo Kresnik - liječnik i graditelj gudačkih glazbala

Motto:

»Viva fui in silvis, sum dur occisa securi;
Dum vixi, tacui, mortua dulce cano.«
»U šumi bijah živa, oštra me sjekira obori;
Dok življah šutjeh, mrtva slatko pjevam.«
(Latinski distih upisan na jednoj
staroj violi iz XVI stoljeća.)

Spominjući ove stihove povezujemo navedene misli uz zvukove gudačkih glazbala i divimo se jednostavnoj ljepoti i istinitosti sažetoj u violini, kao glavnom glazbalu koje postaje simbol jednog umijeća. Taj simbol, odnosno to glazbalo potaklo je cijeli niz učenjaka i umjetnika da tragaju za zagonetkom violine te nastoje prodrijeti u onu neobičnu moć, u one čudne zakone po kojima se mrtva građa oživljuje i postaje umjetnost.

Jedan od takvih ljudi bio je i Franjo Kresnik, riječki liječnik i graditelj violina. Iako je on kao liječnik bio poznat i cijenjen, ipak mu je ovo drugo zanimanje pronijelo slavu po Evropi i u Americi, a u domaćim i stranim novinama i stručnim publikacijama često je spominjano i njegove ime u vezi s umijećem građenja gudačkih instrumenata i znanstvenim radom na tom području. Doduše, on je uza sve to ostao kod nas u široj javnosti manje zapažen i tek u novije vrijeme počinje sve veće zanimanje za njega i njegov rad, osobito nakon izdavanja njegova životnog djela: »Starotalijansko umijeće građenja gudačkih instrumenata«, u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1952. Za opće informacije, namijenjene više onima koji nisu poznavali Kresnika, nego onima koji su ga poznavali, treba istaknuti nekoliko činjenica.

Franjo Kresnik rodio se u Beču 1869, ali je već 1870. došao s roditeljima u Rijeku, gdje se obitelj trajno nastanila i tu je Kresnik odrastao. Otac mu je inače iz Pregrade u Hrvatskoj i u Rijeci je bio ravnatelj hrvatske gimnazije u kojoj je i Franjo Kresnik bio đak. Nakon svršene gimnazije Kresnik je odlučio da se posveti studiju violine na bečkom konzervatoriju, ali nije ostvario tu zamisao jer se po želji roditelja upisao na medicinu koju je završio u Innsbrucku. Tu je radio neko vrijeme na pedijatrijskoj klinici i po sugestiji svojih profesora trebao se posvetiti kliničkoj karijeri. Međutim, on se po želji roditelja vraća u Rijeku 1900, i tu se nastanio kao praktički liječnik. Uz njegovo zvanje važno je istaknuti i njegovo sudjelovanje u hrvatskom javnom životu, što govori u prilog njegovu nacionalnom opredjeljenju, koje nije nikada zatajio makar je zbog naučnog rada i djelovanja u inozemstvu uglavnom pisao njemački i talijanski. Bio je čak i gradski vijećnik, a aktivno je sudjelovao i u nacionalnom društvu »Akademija« u kojem je pored mnogih uglednih ličnosti javnog života sudjelovao i Frano Supilo, kako to dokumentira jedna fotografija iz 1910. Dr Kresnik uspješno je vršio svoje liječničko zvanje stekavši glas odličnog dijagnostičara, no uza sve to, davne sklonosti nukale su ga da dio svog života posveti umijeću u kojem će se kasnije staviti u red velikih ali rijetkih poznavalaca građenja gudačkih instrumenata, osobito violina, a u suvremenoj literaturi sve više i više susretat će se njegovom ime.

Franjo Kresnik posvećuje se violini u dva smjera: Kao violinist-amater postigao je zamjerne rezultate, ali se istovremeno budi u njemu želja da